

DUITSLAND OVER HULP BIJ STERVEN

De uitspraak over hulp bij zelfdoding van het Duitse Bundesverfassungsgericht op 26 februari 2020 is een sociaal-politiek keerpunt. Daarover is men het in Duitsland met elkaar eens. Maar het is niet het einde van de Duitse culturele strijd rond het sterven.

De auteur van dit artikel, Heribert Wasserberg, is politicoloog en theoloog. Hij werkte onder andere als pastor in de bejaardentehuizen in Berlijn. Tot zijn werk behoorde ook comapatiënten bewaken of mensen begraven die in eenzaamheid en wanhoop hun leven wilden of hadden beëindigd. Hij doorstond een lange depressieve episode en werd daarna lid van Dignitas omdat hij niet nog eens zo'n periode wilde meemaken. Sinds 2017 is hij ook lid van de CLW. Zijn bijdrage werd vertaald door de heer J. Söbbeke, met dank aan I. van Dijk voor correctielesen en verbeteringen.

De auteur van dit artikel, Heribert Wasserberg, is politicoloog en theoloog. Hij werkte onder andere als pastor in de bejaardentehuizen in Berlijn. Tot zijn werk behoorde ook comapatiënten bewaken of mensen begraven die in eenzaamheid en wanhoop hun leven wilden of hadden beëindigd. Hij doorstond een lange depressieve episode en werd daarna lid van Dignitas omdat hij niet nog eens zo'n periode wilde meemaken. Sinds 2017 is hij ook lid van de CLW. Zijn bijdrage werd vertaald door de heer J. Söbbeke, met dank aan I. van Dijk voor correctielesen en verbeteringen.

In de Duitse bondsdag werd gedurende tien jaar gebakkeleid over nieuwe wetgeving over hulp bij sterven. Een viertal wetsvoorstellen, waaronder artikel 217, werd in 2015 aangenomen. Op 26 februari 2020 werd dit artikel door het Duitse Bundesverfassungsgericht of wel het Federale Constitutionele Hof (hierna: het Hof) nietig verklaard.

De publieke opinie was er klaar voor. Een paar dagen eerder werd bekend dat 67% van de Duitsers voor het afschaffen van artikel 217 was.

De Bondsregering liet weten in deze kwestie geen stappen te zullen zetten, omdat de bondsdag nu aan zet is. Daar komt bij dat dit onderwerp door de Coronacrisis snel van de Duitse agenda verdween. Waarschijnlijk duurt het nog tot tenminste 2022 of later. De uitkomsten van de verkiezingen die waarschijnlijk in september 2021 plaatsvinden, zijn nog niet eerder zo onvoorspelbaar geweest.

Duidelijke uitspraak

De uitspraak van het Hof was heel duidelijk. Iedereen - ongeacht zijn of haar leeftijd, ziek of gezond, ongeacht zijn of haar motieven - heeft het recht om zijn of haar leven op eigen verantwoording te beëindigen. Ook heeft iedereen het recht om bij levensbeëindiging te worden geholpen door eenieder die hiertoe op vrijwillige basis bereid is. Deze twee mensenrechten acht het Hof fundamenteel. Het Hof is ook van mening dat deze rechten ook daadwerkelijk moeten kunnen worden uitgeoefend.

Het Hof tekent hierbij aan dat nadere regels voor hulp bij sterven kunnen worden opgesteld. Maar hoe dit precies vorm krijgt, is nog niet duidelijk. Veel mensen zullen ongetwijfeld een procedure willen instellen om een poging tot zelfdoding in een opwelling te voorkomen en het recht op leven te beschermen. Ook zouden veel mensen graag psychische patiënten weg willen houden van hulpverleners bij zelfdoding. Het is ook nog maar de vraag welke regelingen door het Hof worden toegestaan of niet.

Veel mensen zouden het liefst elke vorm van commercieel georganiseerde hulp bij sterven verbieden. Ook veel humanistische voorstanders van hulp bij sterven zijn het daarmee eens. Daar komt bij dat geld verdienen in combinatie met medisch-ethische kwesties wordt beschouwd als 'een beetje vies'. Men vergeet dan echter dat ook zoets als palliatieve sedatie, dat alleen in letterlijke betekenis niet te beschouwen is als 'hulp bij sterven', door ziekenhuizen niet gratis wordt uitgevoerd.

Onduidelijkheden in het oordeel

De uitspraak van het Hof heeft grote en publiek geuite woede opgewekt bij een deel van de samenleving, vooral onder rooms-katholieken. Zij vinden dat een 'losgezongen rechtbank' een 'cultuur van de dood' introduceert. De voormalige president van de bondsdag, Wolfgang Thierse, kwam met de scherpste verklaring. Hij noemde de rechters van het Hof 'verschrikkelijke rechters', wat in Duitsland betekent, dat hij ze op één lijn stelt met de nazirechters die voor de lol in showprocessen zwaar gemartelde mensen ter dood veroordeelden. Een dergelijke verklaring was ongekend in Duitsland.

Voor de tegenstanders was er ook goed nieuws. Artikel 216 werd door het Hof in stand gehouden. Dit artikel houdt in dat hulp bij zelfdoding niet is toegestaan. Daarin wordt ook geen uitzondering gemaakt voor artsen, zoals in Nederland in de vorm van euthanasie onder bepaalde omstandigheden wel is toegestaan. Hoewel de rechters verwijzen naar de Nederlandse rechtssituatie en rechtspraktijk, heeft daarover verder geen discussie plaatsgevonden.

En zo zit Duitsland opgescheept met een artikel 216 dat wordt weersproken door het vernietigen van artikel 217. Het Hof heeft met het schrappen van artikel 217 bepaald dat iedereen het recht heeft zijn of haar leven te beëindigen en om daarbij te worden geholpen. Maar artikel 216 verbiedt dat de ene persoon op verzoek een andere persoon om het leven brengt. Ook als die ene persoon een arts is.

Deze tegenstrijdigheid in het oordeel zal zeker tot onduidelijkheid en meningsverschillen leiden. Veel getroffen mensen en familieleden zullen er last van hebben. Maar zelfs in kringen van Duitse voorstanders van hulp bij sterven is de Nederlandse wetgeving rond euthanasie nog steeds een gruwel, onbespreekbaar vanwege de achtergrond van de moord op de zieken door de nazi's in de jaren '30 en '40.

Instellingen

In de praktijk zal misschien minder veranderen dan aanvankelijk werd aangenomen. De grote en machtige kerkelijke welzijnsinstellingen met hun ziekenhuizen, bejaarden-

en gehandicaptenhuizen en ambulante verplegings- en zorgdiensten dreigen de contracten te beëindigen van bewoners of cliënten die van plan zijn het leven te beëindigen of zelfs de hulp van een stervensbegeleider inroepen.

Aan de andere kant is aan de aandacht van het Hof ontsnapt dat mensen – eventueel met hulp van het handboek 'De Vredige Pil' – via het internet laatstewilmiddelen kunnen aanschaffen via Amazon en eBay. Dit willen mensen ongehinderd kunnen blijven doen. Discussies over 'de pil van Drion' en voltooid leven worden genegeerd.

Het Hof raadde aan om een aantal onduidelijkheden op te lossen via het medisch recht. Echter, de jaarlijkse vergadering van artsen in Duitsland is vanwege Corona geannuleerd. Wat gebeurt er als de gewenste beslissingen daar niet zouden worden genomen?

En wetten over bijvoorbeeld geneesmiddelen moeten veranderd worden. Ook dat gaat echter enige tijd duren vanwege Corona, de verkiezingen en de vorming van een nieuwe regering. En dan is het nog maar de vraag of de leden van de bondsdag deze discussie voldoende belangrijk vinden. Intussen zullen eisen bij het Hof worden ingediend om Pentobarbital toegankelijk te maken voor mensen die wensen te sterven. Wat als de politiek stagneert?

Samenwerking over de grenzen

Niet alleen de tegenstanders van hulp bij sterven, maar ook de kleine, zwakke Duitse organisaties die pleiten voor het recht om te sterven moeten eerst de uitspraak van het Hof verwerken. Deze organisaties zijn niet minder verrast door de liberale opvattingen van het Hof dan hun tegenstanders. Ook zij zijn geïrriteerd door het feit dat er nu een basisrecht op zelfdoding wegens liefdesverdriet bestaat, in plaats van dat het groene licht van twee artsen nodig is. Ook deze oplossing vindt een deel van hen beslist te ver gaan. En ze hebben tijd nodig om zichzelf te vinden.

Dit geldt ook voor Duitsland in zijn geheel: Een land waar het westerse, verlichte, op autonomie en zelfbeschikking gerichte denken dat aan de basis ligt van het arrest van het Hof, nog steeds veel mensen vreemd is. En een land dat ook nog steeds overschaduwd wordt door de nationaalsocialistische moorden op zieken.

Voor organisaties die de 'autonome route' willen openstellen, blijft Duitsland een moeilijk terrein. Er is wel een perspectief. Het is belangrijk dat de NVVE, de CLW en Exit International de dialoog en samenwerking met Duitse partners (Dignitas, Sterbehilfe Deutschland, Deutsche Gesellschaft für Humanes Sterben) gaan zoeken, vooral omdat de meerderheid van de Duitse bevolking ook euthanasie en de autonome route wenst.